

ปัญหาการใช้ตราประทับในเช็ค Problems of Using a Stamp with a Cheque

ตรีเนตร สารพงษ์

สาขาวิชากฎหมายเอกชน คณะนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัญหาการใช้ตราประทับในเช็คตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ห้ามการจ่ายเงินตามเช็คที่มีตราประทับเนื่องจากธนาคารแห่งประเทศไทยมีการนำเอาระบบ ICS ซึ่งเป็นระบบการใช้สีแบบขาวดำ และเจดสีเทามาใช้ ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบลายมือชื่อได้เพราะสีของลายเส้นจะทับซ้อนกัน จากการศึกษาพบว่าการใช้ตราประทับมี 2 กรณี คือ 1) การใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อตามมาตรา 900 วรรค 2 ประกอบมาตรา 9 วรรค 2 ปกติการใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อจะต้องมีลายมือชื่อพยานด้วย 2 คน จึงอาจทำให้มีปัญหาการตรวจสอบเพราะการใช้ตราประทับในกรณีต้องมีพยานลงลายมือชื่อด้วย จึงทำให้เกิดปัญหาอันเนื่องมาจากการนำเอาระบบ ICS มาใช้ตรวจสอบลายมือชื่อได้ 2) การใช้ตราประทับของนิติบุคคลซึ่งการลงลายมือชื่อของผู้แทนนิติบุคคล โดยปกตินิติบุคคลจะมีข้อบังคับโดยมีผู้แทนลงลายมือชื่อพร้อมตราประทับสำคัญ การสั่งห้ามดังกล่าวอาจทำให้การสั่งจ่ายเช็คไม่ผูกพันนิติบุคคล เพราะจะทำให้สั่งจ่ายเช็คโดยไม่ชอบด้วยข้อบังคับของนิติบุคคล เช่นนี้จึงควรให้นิติบุคคลแก้ไขข้อบังคับให้สามารถสั่งจ่ายเช็คด้วยการลงลายมือชื่อโดยไม่ต้องใช้ตราประทับ หรือให้นิติบุคคลให้สัตยาบันแก่การลงลายมือชื่อนั้น หรืออาจให้ผู้แทนนิติบุคคลเขียนว่ากระทำการแทนนิติบุคคลตามมาตรา 901

คำสำคัญ: เช็ค ลายมือชื่อ ตราประทับ ธนาคารแห่งประเทศไทย

Abstract

This article aimed to study the problem of using a stamp to sign a cheque as the Bank of Thailand prohibits ordering payment of money by a cheque using a stamp due to the implementation of Imaged Cheque Clearing System (ICCS) System. The system uses grayscale and black and white images, so the signature

may not be able to be inspected due to the overlapping color scale. The study found that there were 2 cases involving the use of a stamp. The first case was under Section 900 Paragraph 2 and Section 9 Paragraph 2 of Thailand's Civil and Commercial Code in which the use of a stamp required 2 witnesses' signatures. Therefore, it might be difficult to verify the stamp because of the colored images. The second case was when a company as a juristic person used the stamp instead of signing in person. In normal circumstances, if a juristic person wanted to use a stamp, 2 company delegates' signatures were required. The mentioned prohibition of the Bank of Thailand may oppose the rights of the juristic person because it is unlawful to order a payment for the cheque. Therefore, firstly, the juristic person should be able to amend the regulation to allow the signature on the cheque without a stamp. A second option is that the juristic person can ratify the signatures of the delegates. Thirdly, the company may require the delegates to state that their signatures are made on the company's behalf.

Keywords: Cheque, Signature, Stamp, Bank of Thailand

1. บทนำ

ตั๋วเงินเป็นสื่อกลางที่มนุษย์ใช้แทนเงิน โดยเฉพาะการช่วยลดปัญหาความยุ่งยากในการที่จะต้องพกเงินคราวละมากๆ

คำว่า “ตั๋ว” มาจากภาษาจีน ซึ่งใช้คำว่า “” ซึ่งอ่านเป็นภาษาจีนกลางว่า “ตัน” หรือ “ตาน” และออกเสียงเป็นภาษาแต้จิ๋วว่า “ตั๋ว” แต่ออกเสียงเพี้ยนเป็นภาษาไทยเป็น “ตั๋ว” จากนั้นมีการนำเอาคำว่า “ตั๋ว” กับคำว่า “เงิน” มารวมกันโดยปรากฏหลักฐานว่าเพิ่งมีขึ้นในช่วงของการร่าง ปพพ. ฉบับแรก พ.ศ. 2466 ก่อนหน้านั้นเคยมีการใช้คำว่า “ตั๋ว” บ้าง เช่นใช้คำว่าตั๋วเช็ค ตั๋วบิลออฟเอ็กส-เชนซ์ มีความเชื่อกันว่าคำว่า “ตั๋วเงิน” ในภาษาไทยน่าจะได้นำคิดมาจากคำว่า “ฝ้ายก๊อ” อันเป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว หรืออาจมาจากภาษาฝรั่งเศส ซึ่งเรียกว่า “billet” หรือภาษาเยอรมัน ซึ่งเรียกว่า “wertpapier” โดยคำเหล่านี้หมายถึง แผ่นกระดาษหลักฐาน ซึ่งใช้ชำระหนี้แทนเงินตรา ในกรณีที่ฝ่ายเจ้าหนี้ยอมรับชำระหนี้ด้วยตั๋วโดยไม่เกี่ยงว่าลูกหนี้จะต้องชำระด้วยเงินตรา (ตรีเนตร สาระพงษ์, 2551)

โดยความรับผิดชอบตามตั๋วเงินที่เกิดขึ้นได้นั้นจะต้องมีการ “ลงลายมือชื่อ” และเมื่อมีการลงลายมือชื่อแล้ว บุคคลผู้ลงลายมือชื่อจะต้องรับผิดชอบในความในตั๋วเงินนั้น (มาตรา 900) อันมาจากหลัก Prima face liable (ตรีเนตร สาระพงษ์, 2551)

ในส่วนการลงลายมือชื่อของนิติบุคคล โดยปกติจะต้องมีการลงลายมือชื่อโดยผู้แทนนิติบุคคลผู้มีอำนาจ และอาจมีการกำหนดให้ใช้ตราประทับของนิติบุคคลนั้นด้วย

แต่เนื่องจากปัจจุบันธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ออกประกาศ ห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์จ่ายเงินตามเช็คที่มีการใช้ตราประทับกับเช็ค ด้วยเหตุที่ธนาคารแห่งประเทศไทยมีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่มาใช้ ทำให้เมื่อมีการสแกนแล้วทำให้สีของการลงลายมือชื่อกับตราประทับ มีการทับซ้อนกัน ทำให้มีความยากลำบากให้การพิสูจน์ลายมือชื่อ บทความเรื่องนี้จึงมีความประสงค์ในการวิเคราะห์ปัญหาข้อกฎหมายที่อาจเกิดขึ้นจากการห้ามใช้ตราประทับประกอบการลงลายมือชื่อของนิติบุคคล และอาจรวมถึงการห้ามใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อด้วย

2. วิธีดำเนินการศึกษา

บทความเรื่องนี้ใช้วิธีการค้นคว้าเอกสาร (Documentary Research) ทั้งจากตัวบทกฎหมาย ตำราของไทย และต่างประเทศ บทความที่เกี่ยวข้อง คำพิพากษาศาลฎีกา รวมถึงข้อมูลสารสนเทศ(Internet) รวมถึงทฤษฎีทางด้านเช็คและตราสารเปลี่ยนมือ (Negotiable Instrument) โดยวิธีการ ชื้อ ยืม คัดลอก ทำสำเนา เพื่อนำข้อมูลมาสรุปเพื่อใช้ในการอ้างอิงและเรียบเรียงเป็นบทความเรื่องนี้

3. ผลการศึกษา

3.1 วิวัฒนาการของตัวเงินและเช็ค

ตัวเงินเป็นตราสารที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติของพ่อค้าและนักการเงิน โดยเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกจากพ่อค้าชาวสุเมเรียที่อยู่ในดินแดนแถบแอมโซโปเตเมียเมื่อประมาณ 2100 ปีก่อนคริสตกาล เนื่องจากชาวสุเมเรียได้ประกอบธุรกิจและการค้าทั้งในระดับภายในอาณาจักรและกับต่างอาณาจักร อันทำให้มีความต้องการตราสารที่ชำระหนี้ได้สะดวกและปลอดภัย นอกจากนั้นก็เกิดจากการที่พ่อค้ามีความต้องการสินเชื่อในการค้า จึงมักมีการให้กู้ยืมเงินหรือสินเชื่อโดยใช้ตัวสัญญาใช้เงินและตัวแลกเงิน และได้มีการใช้ตัวแลกเงินกัน在地แดนแอมโซโปเตเมียและดินแดนอื่นๆ ที่ค้าขายกับแอมโซโปเตเมีย เช่นกลุ่มชาวลอมบาร์ดในอิตาลีก็ได้พัฒนาตัวแลกเงินและตัวสัญญาใช้เงิน และได้นำไปใช้ในยุโรปและที่อื่นๆ จนได้รับความนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมา สำหรับตัวแลกเงินในไทยนั้นได้เกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.5) เนื่องจากการค้าขายในพระราชอาณาจักรที่ขยายตัวยิ่งขึ้นและไม่มีเงินในท้องพระคลังพอสำหรับการใช้จ่ายภายในราชอาณาจักร ซึ่งในตอนแรกๆ นั้นคนไทยไม่รับเงินตราของต่างประเทศ

ฉะนั้นหากชาวต่างชาติคนใดต้องการค้าขายกับคนไทยจึงต้องแลกเปลี่ยนเงินของตนเป็นเงินไทยเพื่อค้าขาย (จรินทร์ เทศวานิช, 2531)

3.2 ความหมายของเช็ค

“เช็ค” ในภาษาของประเทศสหรัฐอเมริกาจะใช้คำว่า “check” แต่ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “cheque” (สง่า ดวงอัมพร, 2539)

“เช็ค” ตามความหมายในพจนานุกรม หมายถึง ตัวเงินชนิดหนึ่งซึ่งผู้ฝากเงินสั่งให้ธนาคารจ่ายเงินแก่บุคคลหนึ่ง หรือผู้ถือ (พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530, 2530)

ใน Radin Law Dictionary ได้ให้ความหมายของเช็คไว้ คือ ตราสารสำหรับใช้แลกเปลี่ยนเงินตราที่เปลี่ยนมือได้โดยธนาคารออกให้แก่ผู้ฝากเงินซึ่งจะต้องชำระเงินให้แก่บุคคลผู้ที่ผู้ฝากเงินระบุชื่อนั้น (เกลิงศักดิ์ คำสุระ, 2526)

และในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 898 บัญญัติว่า “อันตัวเงินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้มีสามประเภท ๆ หนึ่งคือตัวแลกเงินประเภทหนึ่งคือตัวสัญญาใช้เงิน ประเภทหนึ่งคือเช็ค”

ส่วนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 987 ได้ให้ความหมายของเช็คไว้โดยบัญญัติว่า “อันว่าเช็คนั้นคือหนังสือตราสารซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าผู้สั่งจ่ายสั่งธนาคารให้ใช้เงินจำนวนหนึ่งเมื่อทวงถามให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง หรือให้ใช้ตามคำสั่งของบุคคลอีกคนหนึ่ง อันเรียกว่าผู้รับเงิน”

จากมาตรา 898 และมาตรา 988 ที่บัญญัติไว้นั้นจะเห็นได้ว่าเช็คคือตัวเงินประเภทหนึ่ง และเป็นตราสารซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่าผู้สั่งจ่ายสั่งธนาคารให้จ่ายเงินจำนวนหนึ่งเมื่อถูกทวงถามให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง หรือให้จ่ายตามคำสั่งของบุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่าผู้รับเงิน หรือกล่าวได้ว่าเช็คคือตัวเงินประเภทหนึ่งที่กำหนดให้ผู้จ่าย (ธนาคาร) ต้องจ่ายเงินให้แก่ผู้รับเงิน และการจ่ายเงินจะต้องจ่ายทันที เพราะเช็คเป็นตัวเงินที่จะต้องจ่ายเมื่อ “ทวงถาม”

3.1.2. ประเภทของเช็ค

ปัจจุบันเช็คมีมากมายหลายประเภท แต่ถ้าจะจำแนกเช็คตามลักษณะของผู้รับเงิน จำแนกได้ 2 ประเภท คือ

1) เช็คชนิดผู้ถือ (Bearer cheque)

เช็คที่ผู้สั่งจ่ายระบุไว้ในเช็คว่าให้ใช้เงินผู้ถือ หรือตามคำสั่งของผู้ถือ หรือระบุชื่อตัวบุคคลที่จะได้รับเงิน และมีได้ขีดฆ่าข้อความว่า “หรือผู้ถือ” ออก

เช็คผู้ถือหากผู้ทรงคนได้นำไปยื่นต่อธนาคาร เพื่อเรียกเก็บเงิน ธนาคารก็จะจ่ายเงินให้ทันที ส่วนการโอนก็สามารถทำได้โดยการส่งมอบ ไม่ต้องมีการสลักหลัง (มาตรา 918) เช่นนี้ผู้โอนจึงไม่ต้องรับผิดชอบใดๆใด เว้นแต่ผู้โอนจะได้สลักหลังตัวผู้ถือจะต้องรับผิดชอบในฐานะผู้อาวัล (มาตรา 921)

2) เช็คระบุชื่อ (Order cheque)

เป็นเช็คที่ผู้สั่งจ่าย สั่งจ่ายให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือให้ใช้ตามคำสั่งของบุคคลนั้น และผู้สั่งจ่ายจะต้องขีดฆ่าคำว่า “หรือผู้ถือ” ในเช็คออก

โดยปกติเช็คประเภทนี้สามารถโอนกันได้ด้วยการ “สลักหลัง และส่งมอบ” (มาตรา 917, มาตรา 919) ทำให้ผู้ที่โอนตัวต้องเข้ารับผิดตามเนื้อความในตัวเงินนั้นด้วย เพราะมีการลงลายมือชื่อด้วยการ “สลักหลัง”

3.1.3 การลงลายมือชื่อในตัวเงิน

ปัญหาการลงลายมือชื่อในตัวเงินนั้นต้องเริ่มพิจารณาตั้งแต่การลงลายมือชื่อตามกฎหมาย ซึ่งมาตรา 9 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติไว้ว่า

“เมื่อมีกิจการอันใดซึ่งกฎหมายบังคับให้ทำเป็นหนังสือ บุคคลผู้จะต้องทำหนังสือไม่จำเป็นต้องเขียนเอง แต่หนังสือนั้นต้องลงลายมือชื่อของบุคคลนั้น

ลายพิมพ์นิ้วมือ แง่ใด ตราประทับ หรือเครื่องหมายอื่นทำนอง เช่นว่านั้นที่ทาลงในเอกสารแทนการลงลายมือชื่อ หากมีพยานลงลายมือชื่อรับรองไว้ด้วยสองคนแล้วให้ถือเสมือนกับลงลายมือชื่อ

ความในวรรคสองไม่ใช่บังคับแก่การลงลายพิมพ์นิ้วมือ แง่ใด ตราประทับ หรือเครื่องหมายอื่นทำนองเช่นว่านั้น ซึ่งทาลงในเอกสารที่ทำต่อหน้าพนักงานเจ้าหน้าที่”

แต่การลงลายมือชื่อในตัวเงินนั้นจะนำพบบังคับตามมาตรา 9 มาใช้ทั้งหมดไม่ได้เพราะตามมาตรา 900 วรรคสอง บัญญัติว่า “ถ้าลงเพียงแต่เครื่องหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แง่ใดหรือลายพิมพ์นิ้วมืออ้างเอาเป็นลายมือชื่อในตัวเงินนั้นให้ใช้ได้ แม้ถึงว่าจะมีพยานลงชื่อรับรองก็ตาม ท่านว่าหาให้ผลเป็นลายมือชื่อในตัวเงินนั้นไม่” จากมาตรานี้แสดงให้เห็นได้ว่าการลงลายมือชื่อในตัวเงินนั้นจะพิมพ์ลายนิ้วมือ หรือ ทำเครื่องหมายแง่ใด แทนการลงลายมือชื่อไม่ได้ถึงแม้จะมีพยานลงชื่อรับรองก็ตาม และเครื่องหมายอย่างหนึ่งอย่างใดน่าจะรวมทั้งการใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อด้วย

3.1.4 การทำเครื่องหมายอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น แกดโด หรือลายพิมพ์นิ้วมืออ้างเอาเป็นลายมือชื่อ

เมื่อพิจารณามาตรา 9 วรรค 2 ที่ว่า “ลายพิมพ์นิ้วมือ แกดโด ตราประทับ หรือเครื่องหมายอื่นทำนองเช่นนั้นที่ทาลงในเอกสารแทนการลงลายมือชื่อ หากมีพยานลงลายมือชื่อรับรองไว้ด้วยสองคนแล้วให้ถือเสมือนกับลงลายมือชื่อ”

จากมาตรา 9 จะเห็นได้ว่าการทำเครื่องหมายแกดโด (Cross) (ซึ่งหมายถึงการทำเส้นขีดตัดกัน หรือเครื่องหมายกากบาท) หรือการทำเครื่องหมายอื่น (or other mark) เช่น รูปสามเหลี่ยม เส้นวงกลม หรือลายพิมพ์นิ้วมือ (ซึ่งเกิดจากการเอามือทาน้ำหมึก หรือสี หรือ วัตถุอื่นใดที่นำมาทาเข้ากับนิ้วแล้วทับกดลงจะเกิดเป็นลายนิ้วมือ) พร้อมทั้งมีพยาน 2 คน ลงลายมือชื่อรับรองไว้ มาตรา 9 วรรค 2 ให้ถือว่าเป็นการลงลายมือชื่อได้

แต่หลักการตามมาตรา 9 วรรค 2 ข้างต้นนี้กฎหมายมิให้นำไปใช้กับเรื่องตัวเงินด้วย ดังบัญญัติเอาไว้ในมาตรา 900 วรรค 2 ที่ว่า “ถ้าลงเพียงแต่เครื่องหมายอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น แกดโด หรือลายพิมพ์นิ้วมืออ้างเอาเป็นลายมือชื่อในตัวเงินไซ้ แม้ถึงว่าจะมีพยานลงลายมือชื่อรับรองก็ตาม ท่านว่าหาให้ผลเป็นลงลายมือชื่อในตัวเงินนั้นไม่” เหตุที่กฎหมายบัญญัติเช่นนี้ก็เพื่อต้องการคุ้มครองไม่ให้ผู้ไม่รู้หนังสือถูกฉ้อฉล (เช่นเีย ปราโมทย์, และ; ประภาศน์ อวยชัย,) นายหนึ่งก็คือ ต้องการให้ผู้รู้หนังสือเท่านั้นเข้ามาผูกพันตามตัวเงิน

อย่างไรก็ตาม การทำเครื่องหมายแกดโด (Mark) ตามกฎหมายอังกฤษ ให้ถือว่าเป็นการลงลายมือชื่อ ดู คดี **George V. Physic (1826), 5 B&C 234**; อย่างไรก็ตามสำหรับกฎหมายไทยคงจะถือตามกฎหมายอังกฤษไม่ได้เพราะ มาตรา 900 ของเรามีได้มีที่มาจาก Bills of Exchange Act, 1882 ของอังกฤษ แต่มีที่มาจากกฎหมายสวิส หรือ Swiss Code of Obligations, Section 820 และมาจากกฎหมายของญี่ปุ่น หรือ Japanese Commercial Code (J.com)

นอกจากนั้นในมาตรา 900 วรรค 2 บัญญัติไว้แตกต่างกับกฎหมายตัวเงินของประเทศอังกฤษ และอเมริกาเพราะกฎหมายของทั้ง 2 ประเทศอนุญาตให้ลงเครื่องหมายแกดโด หรือเครื่องหมายอื่นแทนการลงลายมือชื่อในตัวเงินได้ทุกชนิด ทั้งนี้เพื่อมุ่งหมายที่จะให้ความสะดวกแก่ทุกๆ คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับคู่กรณีในตัวเงิน

มีปัญหาว่าการใช้ตราประทับ (ตรายาง) ซึ่งมีการแกะเป็นรูปรอยต่างๆ (เช่น แกะเป็นรูปลายมือชื่อ) เพื่อใช้ประทับจะถือว่าเป็นลายมือชื่อหรือไม่ ปัญหานี้

มีคำพิพากษาฎีกาที่ 1004/2475 วินิจฉัยว่า การใช้ตราประทับที่แกะเป็นลายเซ็นประทับลงในเอกสารต่างๆ อยู่เป็นปกติ ถือได้ว่าเป็นการลงลายมือชื่อตามกฎหมาย (อ้างถึงใน สำราญ กัลยาณรุจ, คำพิพากษาฎีกาที่ 645/2475, 1300/2452, 1215/2500, 882/2479)

จากคำพิพากษาฎีกานี้ ต้องถือว่าการใช้ตราประทับแกะเป็นลายมือชื่อประทับโดย มีพยาน 2 คนลงลายมือชื่อรับรองย่อมถือได้เสมือนกับการลงลายมือชื่อในตั๋วเงินตามมาตรา 900 (อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง, 2548, เสนีย์ ปราโมทย์, 2514, จิตติ ดิงศภัทย์, 2533)

สำหรับเหตุผลที่ศาลวินิจฉัยเช่นนี้ก็น่าจะเป็นเพราะหลักทั่วไปในมาตรา 9 วรรค 2 บัญญัติว่า “... ตราประทับ หรือเครื่องหมายอื่นทำนองเช่นว่านั้นที่ทาลงในเอกสาร แทนการลงลายมือชื่อหากมีพยานลงลายมือชื่อรับรองไว้ด้วยสองคน แล้วให้ถือเสมือนกับลงลายมือชื่อ” บัญญัติว่าการแกะรูปรอยในตราประทับจะต้องแกะเป็นรูปลายมือชื่อหรือไม่นั้น เรื่องนี้ยังมีความเห็นแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย โดยฝ่ายแรกเห็นว่าแม้ตราประทับจะแกะเป็นรูปอะไรก็ตามก็ถือเป็นลายมือชื่อ ส่วนฝ่ายที่สองเห็นว่าตราประทับจะต้องแกะเป็นลายมือชื่อเท่านั้น จะแกะเป็นรูปอื่นๆ เช่น รูปดอกบัว รูปสิงโต หรือรูปอื่นๆ ไม่ได้ เพราะจะทำให้เกิดความสับสนในการพิสูจน์ว่าเป็นลายมือชื่อของใคร

ส่วนมาตรา 900 วรรค 2 บัญญัติว่า “ถ้าลงเพียงแต่เครื่องหมายอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น แกงไต หรือลายพิมพ์นิ้วมืออ้างเอาเป็นลายมือชื่อไซ้ร แม้ถึงว่าจะมีพยานลงชื่อรับรองก็ตาม ท่านว่าหาให้ผลเป็นลายมือชื่อในตั๋วเงินนั้นไม่”

เมื่อพิจารณาบททั่วไปในมาตรา 9 จะเห็นได้ว่า กฎหมายให้ถือว่าการใช้ตราประทับ และมีพยาน 2 คน รับรองนั้น เป็นการลงลายมือชื่อแล้ว และเมื่อพิจารณาประกอบมาตรา 900 วรรค 2 จะเห็นว่ามาตรานี้ห้ามเฉพาะการลง “เครื่องหมายอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น แกงไต หรือลายพิมพ์นิ้วมือมาอ้างเป็นลายมือชื่อ” เท่านั้น (ห้ามแค่ 2 อย่างนี้เท่านั้น) ไม่ได้ห้ามการใช้ตราประทับด้วยแต่อย่างใด แต่อย่างไรก็ตามการใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อนั้นจะต้องใช้อยู่เป็นปกติไม่ใช่นานๆ ครั้ง

อย่างไรก็ตามคำวินิจฉัยคดีนี้มีผู้เห็นแย้งว่าการใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อเท่ากับเป็นเครื่องหมายอย่างหนึ่งซึ่งมาตรา 900 วรรค 2 บัญญัติว่าหาเป็นผลเป็นการลงลายมือชื่อไม่ ส่วนที่กฎหมายห้ามพิมพ์นิ้วมือ หรือแกงไตก็เป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น เพราะกฎหมายใช้คำว่า “เช่น” จึงต้องหมายความว่าสิ่งใดที่ได้ชื่อว่าเป็นเครื่องหมายอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วย้อนนำมาใช้กับตั๋วเงินไม่ได้ (ประภาศน์ อวยชัย, ; และดูความเห็นแย้งของศาสตราจารย์เสาวนีย์ อัครโรจน์ ใน เสาวนีย์ อัครโรจน์,) และด้วยเหตุที่การลงลายมือชื่อมีผลให้ต้องรับผิดชอบในความในตั๋วเงิน เหตุนี้ถ้ามีผู้แอบใช้ตราประทับนั้นในตั๋วเงิน เจ้าของตราประทับนั้นก็ต้องรับผิดชอบ และทางฝ่ายผู้ทรงตั๋วเงินที่ได้รับโอนตั๋วที่มี

ตราประทับ กับทางฝ่ายผู้ส่งจ่าย หรือธนาคารก็ไม่อาจตรวจสอบพิสูจน์ได้ว่าตราประทับนั้น เป็นการปลอมหรือไม่ และไม่อาจทราบได้ว่าตราประทับนั้นเจ้าของจะเป็นผู้ประทับเอง หรือ อนุญาตให้ผู้อื่นประทับแทนหรือไม่ ทั้งลายมือชื่อที่ลงไว้เป็นลายมือชื่อแท้จริงของบุคคลใด ด้วยเหตุนี้จึงไม่ควรใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อ(อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง, 2548)

นอกจากนั้นเคยมี **คำพิพากษาฎีกาที่ 1634/2492** ตัดสินชี้แจงแนะนำในเรื่องลายเซ็นของผู้ส่งจ่ายเอาไว้ว่า “กฎหมายประสงค์ให้ธนาคารใช้ความระมัดระวังในเรื่องลายมือชื่อผู้ส่งจ่ายยิ่งกว่าในเรื่องลายมือชื่อผู้รับเงินหรือผู้สลักหลัง ดังนั้น ถ้าลูกค้าจะขอประทับตราลายเซ็นในเช็คแล้ว อาจจะทำให้ยุ่งยากขึ้นในภายหลัง เพราะผู้ใดจะเป็นผู้ใช้ตราประทับในเช็คนั้นไม่มีทางที่จะทราบได้จึงไม่ควรสนับสนุนให้ใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อในเช็คหรือตัวเงิน” (อ้างถึงใน สำราญ กัลยาณรุจ)

ข้อสังเกต การลงลายมือชื่อในตัวเงินมิได้หมายความว่าต้องรับผิดชอบไปแม้การลงลายมือชื่อนั้นจะเกิดขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายตามที่กล่าวมาทุกประการ ก็มีบางกรณี ที่กฎหมายบัญญัติให้หลุดพ้นจากความรับผิดชอบแม้ว่าจะได้ลงลายมือชื่อในตัวเงินแล้วก็ตาม เช่น

(1) ลงลายมือชื่อในตัวเงินโดยเขียนแฉ่งว่าทำการแทนบุคคลอีกคนหนึ่ง ตามมาตรา 901

(2) ผู้ลงลายมือชื่อเป็นผู้หย่อนความสามารถ ตามมาตรา 902

(3) กรณีที่ผู้ทรงตัวแลกเงินยอมผ่อนเวลาใช้เงินให้แก่ผู้จ่าย หรือผู้รับรองโดย ที่คู่สัญญาคนก่อนๆ (ผู้ส่งจ่าย, ผู้สลักหลัง) ไม่ยินยอมด้วย ตามมาตรา 903, 906, 948

(4) กรณีที่ผู้ทรงตัวเซ็นชื่อลงในตัวเพื่อเป็นหลักฐานแสดงการรับเงินไปจากธนาคารหรือผู้จ่าย ถือว่าผู้ทรงไม่มีเจตนาที่จะเข้าผูกพันรับผิดชอบสลักหลังตัวเงินนั้น ตาม 946

(5) กรณีอื่น ๆ ในแต่ละเรื่องและผู้ลงลายมือชื่อในตัวเงินสามารถหลุดพ้นจากความรับผิดชอบได้ เช่น มาตรา 915 (1), 990, 993 วรรคสอง, 1007, 1008

3.1.5 การประทับตราสำคัญของนิติบุคคล

ปกติการลงลายมือชื่ออาจมีได้ทั้งบุคคลธรรมดา และนิติบุคคล สำหรับบุคคลธรรมดานั้นการลงลายมือชื่อยังไม่ค่อยมีปัญหา เพียงแต่อาจพิจารณาเรื่องความสามารถของผู้ที่ลงลายมือชื่อเท่านั้น เพราะการลงลายมือชื่อถือเป็นการทำนิติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง (ตรีเนตร สารพงษ์, 2551)

กรณีนิติบุคคล เป็นบุคคลที่มีแนวคิดมาจากทฤษฎีสมมติ (Faction Theory) นิติบุคคลตั้งขึ้นโดยกฎหมาย โดยถือว่าสิทธิและหน้าที่ดังเช่นบุคคลธรรมดา แต่โดยผลที่นิติบุคคลเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมติขึ้นมา ดังนั้นการแสดงออกของนิติบุคคลจึงต้องกระทำผ่านตัวแทนของนิติบุคคลนั้น ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา และถ้าผู้ทำการแทนนิติบุคคลนั้นได้กระทำการในกรอบวัตถุประสงค์แห่งข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งนิติบุคคลนั้นแล้ว ก็ต้องถือว่าเป็นการทำการแทนนิติบุคคลนั้น ผู้ทำการแทนไม่ต้องรับผิดชอบในการส่วนตัวตามมาตรา 900 แต่อย่างไร ซึ่งโดยปกตินิติบุคคลจะกำหนดเงื่อนไขในการจ่ายเงินโดยให้ผู้แทนนิติบุคคลลงลายมือชื่อประกอบการประทับตราสำคัญของนิติบุคคลนั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 133/2524 วินิจฉัยว่า การที่จำเลยที่ 2 กรรมการบริษัท จำเลยที่ 1 และจำเลยที่ 2 ในฐานะเป็นผู้รับมอบอำนาจ และกระทำการแทนบริษัท จำเลยที่ 1 ลงลายมือชื่อเป็นผู้สั่งจ่าย และประทับตราสำคัญของบริษัทจำเลยที่ 1 เป็นสำคัญในเช็คพิพาทเพื่อชำระราคาอ้อยให้ ว. เป็นการกระทำตามหน้าที่ภายในกรอบวัตถุประสงค์ของบริษัทจำเลยที่ 1 เมื่อจำเลยที่ 1 ต้องรับผิดชอบเพื่อความเชื่อนั้นแล้ว จำเลยที่ 2 ที่ 3 หารต้องรับผิดชอบในการส่วนตัวไม่ (ดูคำพิพากษาฎีกาที่ 1009/2524, 2144/2525, 1900/2526, 9442/2542 และ 457/2543)

คำพิพากษาฎีกาที่ 926/2536 วินิจฉัยว่า อ. ข. และ ก. กรรมการผู้มีอำนาจแทนทำการแทนบริษัทจำเลยได้ลงลายมือชื่อรับฝากเงิน และออกเช็คตามฟ้องให้โจทก์ในเวลาทำการปกติ บริษัทจำเลยจะอ้างว่ากรรมการทำผิดระเบียบ และนำกฎหมายมาอ้างให้พ้นความรับผิดชอบไม่ได้

มีข้อสังเกตว่า

(1) กรณีผู้ทำการแทนนิติบุคคลที่ลงลายมือชื่อในตัวเงิน แม้จะมิเจตนาทำการแทนนิติบุคคลก็ตาม แต่หากมิได้ประทับตราสำคัญของนิติบุคคล หรือประทับตราสำคัญของนิติบุคคลแล้ว แต่ประทับตราไม่ถูกต้อง หรือมีจำนวนกรรมการลงลายมือชื่อไม่ครบตามข้อบังคับของนิติบุคคลก็อาจทำให้การออกตัวเงินนั้นไม่ถูกต้อง ซึ่งอาจมีผลให้การลงลายมือชื่อนั้น ไม่ผูกพันนิติบุคคล เช่น กรณีข้อบังคับของบริษัทกำหนดให้ต้องมีกรรมการอย่างน้อย 2 คน ร่วมกัน ลงลายมือชื่อพร้อมประทับตราสำคัญของบริษัท ปรากฏว่ามีกรรมการลงลายมือชื่อครบถ้วน แต่ไม่ได้ประทับตราสำคัญของบริษัท แต่อย่างไรก็ตามหากนิติบุคคลให้การยอมรับ หรือให้สัตยาบัน (ratification) ว่าเป็นผู้ออกตัวเองแล้วก็ต้องถือว่าการออกตัวนั้นผูกพันนิติบุคคลนั้นแล้ว อย่างไรก็ตาม Uniform Commercial Code, Section 91(2) ของสหรัฐอเมริกาถือว่าใช้ตราประทับของบริษัทมีผลเป็นอย่างเดียวกับการลงลายมือชื่อ

คำพิพากษาฎีกาที่ 9442/2542 วินิจฉัยว่า แม้เช็คพิพาทจำเลยที่ 2 ลงชื่อ ในเช็คแต่ผู้เดียวและประทับตราบริษัทจำเลยที่ 1 ซึ่งไม่ถูกต้องตามข้อบังคับที่ต้องมี จำเลยที่ 2 ลงลายมือชื่อร่วมกับกรรมการอื่นอีกหนึ่งคนและประทับตราสำคัญของบริษัทก็ตาม แต่บริษัทจำเลยที่ 1 ก็ให้การยอมรับว่า จำเลยที่ 1 ได้ส่งจ่ายเช็คพิพาทเพื่อ คำประกันการกู้ยืมของจำเลย ที่ 1 จึงเท่ากับเป็นการให้สัตยาบัน บริษัทจำเลยที่ 1 จึงต้องผูกพันรับผิดชอบเช็คแก่โจทก์ ตาม ปพพ. มาตรา 823 ,1167 จำเลยที่ 2 จึงไม่ต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัว (นอกจากนั้นดูคำพิพากษาฎีกาที่ 2144/2525,1400/2527)

คำพิพากษาฎีกาที่ 2321/2528 วินิจฉัยว่า จำเลยที่ 1 โดยจำเลยที่ 2 ทำสัญญาขายลดตัวเงินกับโจทก์ ต่อมาจำเลยที่ 2 มอบเช็คให้ ส. นำไปแลกเงินจากโจทก์ โดยมี จดหมายไปถึงพนักงานสินเชื่อของโจทก์ให้จัดการเรื่องแลกเช็ค กระดาษที่เขียนก็เป็น กระดาษแบบพิมพ์ของจำเลยที่ 1 มีตราและชื่อโรงพยาบาลบนหัวกระดาษข้อความก็ระบุ ว่า กำลังขายโรงพยาบาลจำเลยที่ 1 เช่นนี้ ย่อมทำให้โจทก์เข้าใจว่าเช็คดังกล่าวเป็นเช็คที่โรงพยาบาล จำเลย ที่ 1 เป็นผู้ทรงและเงินที่แลกไปนั้นต้องนำไปใช้ในกิจการของโรงพยาบาล จำเลยที่ 1 ตามข้อบังคับของบริษัทจำเลยที่ 1 ก็ตาม แต่พฤติการณ์ดังกล่าวย่อมแสดงว่า จำเลยที่ 1 รู้แล้ว ยอมให้จำเลยที่ 2 เช็ดตัวจำเลยที่ 2 ออกแสดงเป็นตัวแทนของจำเลยที่ 1 จำเลยที่ 1 จึงต้องรับผิดชอบ

ข้อสังเกต คดีนี้ศาลวินิจฉัยโดยปรับเข้ากับเรื่องตัวแทน

(2) กรณีนิติบุคคลนั้นเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล หรือห้างหุ้นส่วนจำกัด กรณีจะต่างกับกรณีของบริษัทจำกัด ทั้งนี้เพราะตามกฎหมายลักษณะหุ้นส่วน ถือว่าหุ้นส่วนผู้จัดการ และหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิดชอบจะต้องร่วมกันรับผิดชอบกับนิติบุคคลนั้นด้วย หากได้ความว่าโจทก์ผู้ฟ้องคดีตามกฎหมายลักษณะตัวเงินได้ฟ้องให้ผู้จัดการ และหุ้นส่วนผู้จัดการ ไม่จำกัดความรับผิดชอบร่วมกันรับผิดชอบกับนิติบุคคลนั้นตามกฎหมายลักษณะหุ้นส่วนบริษัท เช่นนี้ ตัวห้าง และหุ้นส่วนดังกล่าวต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อโจทก์ ทั้งนี้ตามมาตรา 1077 (2), 1078 (5) และ 1087 นั้นเอง (อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง, 2548) ซึ่งความรับผิดชอบนี้เป็นความรับผิดชอบตามกฎหมายลักษณะหุ้นส่วน (คำพิพากษาฎีกาที่ 2503/2534, 2189/2542)

ในเรื่องหุ้นส่วนจำกัด หรือหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลจะเห็นได้ว่าทั้งตัวห้างที่เป็นนิติบุคคล และหุ้นส่วนผู้จัดการจะต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อเจ้าหนี้ในมูลหนี้ตามตัวเงิน แต่ปัญหาว่าห้างจะรับผิดชอบด้วยหรือไม่นั้น ยังต้องได้ความว่าห้างหุ้นส่วนผู้จัดการนั้นมีอำนาจ ทำการแทนห้างด้วยในขณะที่ลงลายมือชื่อในตั๋วหนี้ด้วย หากข้อเท็จจริงได้ความว่า ได้พ้นจากการเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการไปแล้ว ห้างก็ไม่ต้องร่วมรับผิดชอบในตั๋วหนี้ด้วย แต่กรรมการผู้ที่ลงลายมือชื่อนั้นยังคงต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวอยู่

กรณีผู้ที่มิได้เป็นกรรมการนิติบุคคล หากลงลายมือชื่อออกตัวโดยเจตนาทำการแทนนิติบุคคลก็ไม่ถือว่าได้ทำการแทนนิติบุคคล แม้ข้อเท็จจริงจะมีความว่ามีภาระประทับตราสำคัญของนิติบุคคลแล้วก็ตาม บุคคลผู้ลงลายมือชื่อนั้นก็ต้องรับผิดชอบในความในตัวเองนั้นเป็นการส่วนตัว

คำพิพากษาฎีกาที่ 250/2541 วินิจฉัยว่า เช็คพิพาทนั้นไม่ปรากฏข้อความในเช็คว่าจำเลยที่ 2 ได้เขียนระบุว่าได้กระทำการแทนจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นนิติบุคคลประเภทบริษัทจำกัด ทั้งจำเลยที่ 2 ก็ไม่ได้เป็นกรรมการของจำเลยที่ 1 อีกด้วย แม้จำเลยที่ 2 ประทับตราของจำเลยที่ 1 ในเช็คพิพาท แต่จำเลยที่ 2 ไม่มีอำนาจกระทำการแทนจำเลยที่ 1 ได้ กรณีจึงไม่ผูกพันจำเลยที่ 1 เป็นนิติบุคคล และถือไม่ได้ว่าจำเลยที่ 1 เป็นผู้สั่งจ่ายเช็คพิพาท ดังนั้น เมื่อจำเลยที่ 2 เป็นผู้ลงลายมือชื่อในเช็คพิพาทโดยมิได้เขียนแถลงว่ากระทำการแทนจำเลยที่ 1 จำเลยที่ 2 ย่อม ต้องรับผิดชอบในความในเช็คพิพาทตาม ปพพ. มาตรา 900 วรรคหนึ่ง ประกอบมาตรา 901

3.1.6 การห้ามใช้ตราประทับในเช็ค

ดังที่ผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์มาแล้วว่าการใช้ตราประทับนั้นแทนการลงลายมือชื่อและการใช้ตราประทับของนิติบุคคลจะต้องเป็นไปตามข้อบังคับของนิติบุคคลดังกล่าวข้างต้น นั้นหมายความว่าทั้งตัวแลกเงิน ตัวสัญญาใช้เงิน และเช็คก็สามารถใช้ตราประทับได้ ซึ่งการใช้ตราประทับข้างต้นอาจแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ

1) ตราประทับที่ใช้แทนการลงลายมือชื่อ โดยมีพยาน 2 คนรับรองการลงลายมือชื่อนั้น ซึ่งถือว่าสามารถใช้แทนการลงลายมือชื่อได้ (มาตรา 900 วรรค 2 ประกอบมาตรา 9)

2) การใช้ตราประทับของนิติบุคคลตามข้อบังคับของนิติบุคคล ซึ่งหากไม่ใช่ตราประทับแล้ว ก็อาจไม่ผูกพันนิติบุคคล โดยกรรมการจะต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว

อย่างไรก็ตาม ธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีการพัฒนาระบบ Imaged Clearing and Archive System: ICAS โดยระบบนี้จะมีระบบการเรียกเก็บแบบใหม่ของธนาคารแห่งประเทศไทยที่เรียกว่า Imaged Cheque Clearing System: ICS ที่ต้องการพัฒนาประสิทธิภาพของระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็ค เพื่อให้การหมุนเวียนเงินในการทำธุรกิจ การค้า การลงทุนมีความรวดเร็วมากขึ้น โดยในระบบใหม่นี้จะมีข้อดีหลายประการ คือ

- 1) ผู้ใช้เช็คจะทราบผลการเรียกเก็บและถอนใช้เงินได้เร็วขึ้น
- 2) ผู้ใช้เช็คมีเวลาในการฝากเช็คมากขึ้น
- 3) มีการลดจำนวนวันเรียกเก็บของเช็คข้ามจังหวัด จาก 3 – 5 วันทำการ เหลือ 1 วันทำการ

จึงเห็นได้ว่าระบบ ICS เพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการเรียกเก็บ ทั้งนี้เพราะเป็นการใช้ภาพเช็คแทนตัวเช็คจริงในการเรียกเก็บ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้ “ภาพเช็คนั้นต้องมีความชัดเจนมากที่สุด” สามารถตรวจสอบลายมือชื่อผู้ส่งจ่าย ชื่อผู้รับเงิน จำนวนเงิน และวันที่ส่งจ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อนึ่ง หากมีการใช้ตราประทับลงในเช็ค ผลย่อมทำให้ตราประทับกระทบต่อการตรวจสอบลายมือชื่อในเช็ค เช่น สีของน้ำหมึกในตราประทับกับสีของน้ำหมึกในลายมือชื่ออาจทับซ้อนกันทำให้ไม่สามารถตรวจสอบลายเส้นของลายมือชื่อ (ดูภาพประกอบ) (หนังสือราชการธนาคารแห่งประเทศไทย ที่ ผรช.(12)ว.26/2552 เรื่อง การยกเลิกตราประทับ/ตราหนุ/ตราสี/การประทับตราของธนาคารผู้ส่งเรียกเก็บ และการแลกเปลี่ยนเช็คมาตรฐานเดิม ปี 2546 ลว. 9 เมษายน 2552)

เมื่อนำเอาระบบ ICS มาใช้ และปล่อยให้มีการใช้ตราประทับแล้ว อาจส่งผลกระทบต่อการใช้เช็คได้ หรือมีฉะนั้นผู้ส่งจ่ายอาจต้องทำหนังสือยืนยันการส่งจ่ายเงินตามเช็คให้กับธนาคารทุกครั้งที่มีปัญหา หรือธนาคารอาจจำเป็นต้องคืนเช็ค อันส่งผลให้ตัวขาดความเชื่อถือ และบุคคลผู้ส่งลายมือชื่อในตั๋วเงินอาจต้องรับผิดชอบ (ดูภาพประกอบ)

จากภาพข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นภาพที่ไม่สามารถตรวจสอบด้วยเงื่อนไขสีในระบบ ICS ได้ ทั้งนี้เพราะเมื่อพิจารณาจากระบบ ICS เป็นระบบที่ใช้เทคโนโลยีการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยภาพเฉดสีเทา (Grayscale) และขาวดำ (Black & White) จึงทำให้ธนาคารไม่สามารถตรวจสอบเงื่อนไขการส่งจ่ายที่ใช้ตราประทับหนุและตราประทับสีได้

ภาพ Grayscale ของ ICS

ส่วนที่ตรวจสอบไม่ได้

ภาพนี้เป็นภาพขาวดำ ของระบบ ICS

ข้อสังเกต หากพิจารณาในภาพจะเห็นได้ว่าในส่วนของการประทับจะ
ซ้อนทับลายเซ็นต์ผู้สั่งจ่ายทำให้ไม่สามารถตรวจสอบลายมือชื่อได้

ด้วยเหตุดังกล่าวธนาคารแห่งประเทศไทย จึงได้มีหนังสือถึงธนาคาร
พาณิชย์ต่าง ๆ ให้ยกเลิกการใช้ตราประทับ / ตราหนุน / ตราสี ที่เป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไขการ
สั่งจ่ายเช็ค ซึ่งการขอความร่วมมือดังกล่าวเป็นสิ่งที่ประเทศต่าง ๆ ที่ใช้ระบบการเรียกเก็บ
เช็คด้วยภาพก็ได้ดำเนินการในลักษณะเดียวกันนี้ (หนังสือราชการธนาคารแห่งประเทศไทย
ที่ ผรช.(12)ว.123/2552 เรื่อง การยกเลิกตราประทับ/ตราหนุน/ตราสีในเงื่อนไขการสั่งจ่ายเงิน
ตามเช็ค)

ในทางปฏิบัติธนาคารพาณิชย์ต่างๆ จึงไม่ยอมจ่ายเงินให้กับผู้ทรงที่เรียกเก็บเงินที่มีเช็ดลักษณะดังกล่าว

3.1.7 วิเคราะห์ปัญหาการยกเลิกการใช้ตราประทับ

ในส่วนนี้ผู้เขียนจะทำการวิเคราะห์โดยการแยกการใช้ตราประทับออกเป็น 2 กรณีคือ

1) การใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อ

เมื่อธนาคารแห่งประเทศไทยนำระบบ ICAS อันเป็นระบบใหม่มาใช้จะเห็นได้ว่า เป็นการใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อตามมาตรา 900 วรรค 2 นั้น หากมองอย่างหายๆ จะเห็นว่า การใช้ตราประทับนั้นไม่มีปัญหาแต่อย่างใด เพราะเป็นการใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อ นั้นหมายความว่าจากเจตนารมณ์ที่ต้องการป้องกันไม่ให้เกิดตราประทับกับลายมือชื่อทับกัน หรือทำให้ลายมือชื่อไม่ชัดเจนนั้นก็ไม่มีปัญหา เพราะเป็นการใช้ตราประทับโดยไม่ได้ลงลายมือของคู่สัญญาในตั๋วเงินด้วย

แต่อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าการใช้ตราประทับตามมาตรา 900 วรรค 2 ที่จะให้มีผลทางกฎหมายนั้นจะต้องมีการลงลายมือชื่อของพยานประกอบด้วยอีก 2 คน ทั้งนี้ตามมาตรา 9 วรรค 2

ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า เมื่อมีการใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อ และมีลายมือชื่อของพยานอีก 2 คน ก็อาจทำให้ตราประทับนั้นรบกวนการแยกเจตสีของระบบ ICAS ได้เช่นกัน และจากการสอบถามไปยังธนาคารพาณิชย์ก็ทราบว่าเป็นทางปฏิบัติจะไม่มีการอนุญาตให้นำตราประทับมาใช้กับเช็ดในทุกๆ กรณี เช่นนี้ผลจึงเท่ากับว่าการใช้ตราประทับในมาตรา 9 วรรค 2 นั้นไม่อาจนำมาใช้กับเรื่องตั๋วเงินแล้วในปัจจุบัน

2) การใช้ตราประทับอันเป็นเงื่อนไขการส่งจ่ายของ

นิติบุคคล

เมื่อพิจารณา ปพพ. มาตรา 65 บัญญัติว่า “นิติบุคคลจะมิขึ้นได้ก็แต่ด้วยอาศัยอำนาจแห่ง ประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น”

มาตรา 70 วรรค 2 บัญญัติว่า “ความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยผู้แทนของนิติบุคคล”

โดยหลักความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยผู้แทนนิติบุคคล แต่การใดจะผูกพันนิติบุคคลหรือไม่ ต้องพิจารณาว่าผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำให้ตามกรอบแห่งวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้นหรือไม่ หากว่าการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลได้ทำอยู่ในขอบของนิติบุคคลแล้ว การกระทำนั้นย่อมผูกพันนิติบุคคล ซึ่งเรียกว่าหลัก

“Intra Vires” ในทางกลับกัน หากการกระทำนั้นอยู่นอกขอบอำนาจหน้าที่ หรือขอบ วัตถุประสงค์ของนิติกรรมแล้ว การกระทำนั้นก็ย่อมไม่ผูกพันนิติบุคคล ซึ่งเรียกว่าหลัก “Ultra Vires” อันเป็นหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษ (โสภณ รัตนกร และเกริก วณิกกุล, 2534) และญี่ปุ่น (โสภณ รัตนกร, 2547)

จึงมีปัญหาว่าเมื่อนิติบุคคลมีข้อกำหนดเอาไว้อย่างชัดเจนให้ สามารถออกเช็คได้ และได้ทำการบัญชี หรือกำหนดเอาไว้ในข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง ว่าในการออกเช็คจะต้องมีการลงลายมือชื่อ “สองในสามคน และต้องมีการประทับตราสำคัญของนิติบุคคล” ทั้งนี้มาตรา 66 ที่บัญญัติว่า “นิติบุคคลย่อมมีสิทธิ และหน้าที่ตาม บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น ภายในขอบแห่งอำนาจหน้าที่ หรือวัตถุประสงค์ที่ได้บัญญัติหรือกำหนดไว้ใน... ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง”

หากดำเนินการตามข้อกำหนดดังกล่าว คือ “ไม่มีการใช้ตรา ประทับ” ตามข้อกำหนดของธนาคารแห่งประเทศไทย หากมองในมุมกฎหมายว่าด้วย นิติบุคคลแล้วผลย่อมทำให้เช็คนั้นไม่ผูกพันนิติบุคคล โดยกรรมการจะต้องรับผิดชอบเป็น การส่วนตัวเพราะเหตุไต่ลงลายมือชื่อเอาไว้ตามมาตรา 900 เว้นแต่จะมีการให้สัตยาบันจาก นิติบุคคลนั้น (คำพิพากษาฎีกาที่ 944/2542) ในทางกลับกันหากมีการใช้ตราประทับของ นิติบุคคลประกอบการลงลายมือชื่อในเช็คในทางปฏิบัติธนาคารจะไม่รับเช็ค ตามข้อเสนอแนะ ของธนาคารแห่งประเทศไทย

จึงเห็นได้ว่าปัญหานี้เกิดจากการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้โดยไม่ ได้ พิจารณาข้อกำหนด และตัวคำสั่งของธนาคารแห่งประเทศไทยที่ส่งมายังธนาคารต่าง ๆ เองก็มีสถานะทางกฎหมาย หรือศักดิ์ทางกฎหมายที่ต่ำกว่าประมวลกฎหมายแพ่งและ พาณิชยที่มีศักดิ์เทียบเท่ากับพระราชบัญญัติ ปัญหาที่อาจตามมาคือธนาคารต่างๆ อาจถูก ฟ้องฐานผิดสัญญาฝากทรัพย์ได้หรือตัวคำสั่งของธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งมีสถานะเป็น คำสั่งทางปกครองอาจถูกฟ้องร้องต่อศาลปกครองได้

3) การผิดสัญญาของคู่สัญญาในตัวเงิน

โดยปกติคู่สัญญาในเช็คจะมีลักษณะของการเข้าผูกพันโดย อยู่บนพื้นฐานของการลงลายมือชื่อตามมาตรา 900 ซึ่งคู่สัญญาจะมีการผูกพันที่อยู่บน พื้นฐานของระบบสัญญาแบบ Privity of contract กับสัญญาแบบ Secondary of contract ซึ่งก่อให้เกิดหลักการสะสมตัวลูกหนี้ (The Accumulation of secondary of contract) (ตรีเนตร สารพงษ์, 2552) ซึ่งความรับผิดชอบดังกล่าวหากธนาคารมิได้เข้ามารับรองเช็คไม่ ต้องรับผิดชอบแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติการที่ธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินอันเนื่อง มาจากมีการใช้ตราประทับนั้น ผลทำให้เช็คดังกล่าวมีการผิดนัดชำระหนี้ ทำให้เช็คขาด

ความเชื่อง้อ (dishonor bills) บรรดาผู้สั่งจ่าย ผู้สลักหลัง ผู้อาวัล หรือคู่สัญญาคนอื่นๆ ต้องเข้ามารับผิดตามเนื้อความในเช็ค (มาตรา 914, 940 ประกอบมาตรา 989) ผลอาจทำให้ถูกไล่เบี้ย ถูกดำเนินการฟ้องร้องได้ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ากรณีที่ธนาคารไม่ยอมจ่ายเงินตามที่ผู้สั่งจ่ายได้สั่งเอาไว้โดยอ้างว่ามีการใช้ตราประทับนั้นเป็นการไม่จ่ายเงินเพราะเงื่อนไขการสั่งจ่ายไม่ถูกต้อง ยังเป็นข้อที่ธนาคารยกขึ้นอ้างโดยอาศัยจากหนังสือที่ธนาคารแห่งประเทศไทยทำถึงธนาคารพาณิชย์ แต่วิธีการดังกล่าวไม่ใช่วิธีการซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดเอาไว้ ผลจึงทำให้คู่สัญญาที่ถูกปฏิเสธการใช้เงินอาจถูกไล่เบี้ยได้

4) การแก้ไขข้อบังคับตราสารจัดตั้งของนิติบุคคล

ผลจากการที่ธนาคารแห่งประเทศไทย กำหนดให้ธนาคารต่างๆ ไม่รับเช็คที่มีการใช้ตราประทับผลอาจทำให้นิติบุคคลต้องทำการแก้ไขข้อบังคับตราสารจัดตั้งกันทั้งหมดเพื่อให้การสั่งจ่ายเช็คด้วยการลงลายมือชื่อแทนนิติบุคคลโดยไม่ต้องใช้ตราประทับ ส่วนปัญหาว่าการที่ผู้แทนนิติบุคคลลงลายมือชื่อแทนนิติบุคคลจะดำเนินการอย่างไรให้คู่สัญญาที่จะเข้ามาผูกพันในภายหลังได้รู้ว่าผู้สั่งจ่ายได้ดำเนินการแทนนิติบุคคล ในเรื่องนี้อาจแก้ปัญหาด้วยการให้ผู้แทนนิติบุคคลเขียนลงไปในเช็คว่าได้ดำเนินการแทนนิติบุคคลนั้น ทั้งนี้ตามมาตรา 901 ที่ว่า "ถ้าบุคคลใดลงลายมือชื่อของตนในตั๋วเงินและมีได้เขียนแถลงว่ากระทำการแทนบุคคลอีกคนหนึ่งไว้ ท่านว่าบุคคลนั้นย่อมเป็นผู้รับผิดชอบตามความในตั๋วเงินนั้น"

ผู้ลงลายมือชื่อในฐานะตัวแทนนิติบุคคล แต่ไม่สามารถใช้ตราประทับได้ อาจไม่ต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวก็อาจใช้การเขียนแถลงว่ากระทำการแทนบุคคลอื่นในตั๋วเงินนั้น เช่นเขียนว่า "แทนผู้จัดการบริษัท A จำกัด" เช่นนี้ ผู้ที่ลงลายมือชื่อสลักหลังก็ไม่ต้องรับผิดชอบในฐานะส่วนตัว

อย่างไรก็ตามหากเขียนลงไปแล้วอ่านไม่ได้ความว่า "กระทำการแทนบุคคลอีกคนหนึ่ง" เช่น เขียนเพียงว่า "เป็นผู้จัดการ" หรือ "ผู้จัดการ" หรือ "เป็นตัวแทน" หรือ "ทำการแทน" เช่นนี้ยังฟังไม่ได้ว่าได้กระทำการแทนนิติบุคคลเพราะเป็นการลงเพียงตำแหน่ง โดยไม่ระบุว่าจะทำการแทนนิติบุคคล

ตัวอย่าง

1) A เป็นตัวแทนห้างหุ้นส่วน B ได้สั่งจ่ายเช็คฉบับหนึ่งโดยสั่งธนาคารออมสิน ให้จ่ายเงินแก่ C แต่ไม่ปรากฏว่าในเช็คนั้นได้ระบุไว้ว่า A เป็นตัวแทนกระทำการแทน ห้าง B เช่นนี้ ถ้าธนาคารออมสิน ปฏิเสธการจ่ายเงิน มีการฟ้องร้องให้รับผิดชอบเช็ค A จะต้องรับผิดชอบส่วนตัวตามมาตรา 900 วรรคแรก, 901, 914 และ 989 วรรคแรก A จะเถียงไม่ได้ว่าตน ทำการเป็นตัวแทน เพราะ A ได้ลงนามของตนไว้ในเช็ค

ในฐานะผู้ส่งจ่ายเช็ค แต่ถ้า A ได้เขียน จดแจ้งลงไปบนเช็คไว้ชัดเจนว่า "ทำแทนห้าง B" ดังนี้ เมื่อ A ถูก C ผู้ทรงฟ้องให้รับผิดชอบตามเช็ค A ย่อมปฏิเสธความรับผิดชอบส่วนตัวได้ C ผู้ทรงจะต้องไปฟ้องเอาจากห้าง B ที่ถูกอ้างว่าเป็น ตัวการ ซึ่งห้าง B จะต้องรับผิดชอบตามกฎหมายว่าด้วยตัวแทนตามมาตรา 820 ซึ่งเป็นบททั่วไป ให้ตัวการรับผิดชอบ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1166/2510 วินิจฉัยว่า ก. ลงชื่อส่งจ่ายเช็ค และประทับตราของห้างหุ้นส่วนจำกัด ข. (โดยไม่เขียนว่ากระทำการแทนห้าง) แม้ ก. จะทำการแทนห้าง ข. โดยได้รับมอบอำนาจจากผู้จัดการของห้าง ข. แต่ผู้ทรงมิได้รู้ความข้อนี้ ก.ไม่พ้นความรับผิดชอบส่วนตัว

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 715/2500 วินิจฉัยว่า ผู้จัดการโรงแรมของจำเลย ออกเช็คในขอบอำนาจ โดยประทับตราโรงแรมและลงลายมือชื่อผู้จัดการ แม้จะไม่มีข้อความว่าลงชื่อแทนโรงแรมจำเลยก็ต้องรับผิดชอบ

เรื่องนี้ท่านศาสตราจารย์จิติ ดิสงส์ภักดิ์ ได้เขียนหมายเหตุไว้ว่า "การลงชื่อในตั๋วเงินแทนบริษัทโดยประทับตราของบริษัท และลงลายมือชื่อผู้จัดการกำกับตราแล้วเขียนแสดงฐานะว่าผู้จัดการ อาจผูกพันบริษัทได้ตามข้อบังคับของบริษัท และผู้จัดการที่ลงชื่อในตั๋วเงินนั้นไม่ต้องรับผิดชอบส่วนตัว (Chalmers, ed. 12 th หน้า 78 ตัวอย่างที่ 9) ชื่อและตราที่ประทับเช่นนี้เท่ากับลงชื่อแสดงเจตนาของนิติบุคคลตามข้อบังคับของนิติบุคคลเท่านั้น"

จากคำพิพากษาศาลฎีกานี้ ก็ยังมีข้อกังขาที่ยังเป็นห่วงอยู่ในประเด็นที่ว่าแม้ผู้แทนนิติบุคคลนั้นจะเขียนเอาไว้ว่าจัดการแทนนิติบุคคลตามมาตรา 901 แต่ถ้าข้อบังคับของนิติบุคคลกำหนดเอาไว้ชัดเจนว่าการออกเช็คจะต้องมีการลงลายมือชื่อสองคน "และประทับตราสำคัญของบริษัท" ก็อาจมีปัญหาดำเนินมาได้ว่าตัวนิติบุคคลอาจยกการไม่ใช้ตราประทับขึ้นอ้างต่อผู้แทนนิติบุคคลว่าไม่ได้ปฏิบัติตามข้อบังคับของนิติบุคคล เพราะเหตุไม่ลงตราประทับ เช่นนี้ นิติบุคคลจึงควรทำการแก้ไขข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งของนิติบุคคลนั้นเสียใหม่

นอกจากนั้นอาจแก้ปัญหาด้วยการให้นิติบุคคลให้สัตยาบันแก่การลงลายมือชื่อของกรรมการที่ทำแทนนิติบุคคล

5) การผิดสัญญาฝากทรัพย์ของธนาคาร อย่างไรก็ตาม การที่ธนาคารซึ่งอยู่ในฐานะผู้รับฝากทรัพย์ ซึ่งเป็นคู่สัญญากับผู้ส่งจ่าย ซึ่งปฏิเสธการจ่ายเงิน เพราะเหตุการส่งจ่ายมีการลงตราประทับก็อาจผิดสัญญาฝากทรัพย์กับผู้ส่งจ่าย ในฐานะผู้เคยค้ากับธนาคารก็ได้ ซึ่งหากปฏิเสธการจ่ายเงิน อันส่งผลให้ผู้ส่งจ่ายถูกฟ้องให้รับผิดชอบตามตัวก็อาจทำให้ผู้ส่งจ่ายได้รับความเสียหาย และอาจยกเอาเหตุที่ได้รับ ความเสียหายนั้นขึ้นเป็นข้ออ้างฟ้องร้องธนาคารได้

6) คุณสมบัติของการนำระบบ ICS มาใช้ต่อข้อกังวลในการใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อ

สำหรับการนำระบบ ICS มาใช้กับเช็คแม้จะก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากในปัญหาข้อกฎหมายตามมาหลายประการดังกล่าวข้างต้นก็ตาม แต่หากพิจารณาในแง่มุมมองของข้อกังวลในการนำเอาการใช้ตราประทับมาแทนการลงลายมือชื่อ โดยมีพยานลงลายมือชื่อสองคนเป็นพยานดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งแนวคำพิพากษาฎีกาให้ถือว่าสามารถใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อได้ เช่นนี้การที่ธนาคารแห่งประเทศไทยห้ามธนาคารใช้ตราประทับซึ่งผู้เขียนเห็นว่าน่าจะรวมถึงการใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อด้วยเพราะปัญหาจะเกิดขึ้นกับการนำระบบ ICS มาใช้เช่นเดียวกัน ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ปัญหาหรือข้อห่วงใยในการใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อนี้อาจจะหมดไป

4. สรุปและเสนอแนะ

4.1 สรุป

ตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ห้ามการจ่ายเงินตามเช็คที่มีตราประทับเนื่องจากธนาคารแห่งประเทศไทยมีการนำเอาระบบ ICS ซึ่งเป็นระบบการใช้สื่แบบขาวดำ และเจดสีเทามาใช้ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบลายมือชื่อได้เพราะสีของลายเส้นจะทับซ้อนกัน พบว่าการใช้ตราประทับมี 2 กรณี คือ 1) การใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อตามมาตรา 900 วรรค 2 ประกอบมาตรา 9 วรรค 2 ปกติกการใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อจะต้องมีลายมือชื่อพยานด้วย 2 คน จึงอาจทำให้มีปัญหาการตรวจสอบเพราะการใช้ตราประทับในกรณีต้องมีพยานลงลายมือชื่อด้วย จึงทำให้เกิดปัญหาอันเนื่องมาจากการนำเอาระบบ ICS มาใช้ตรวจสอบลายมือชื่อได้ 2) การใช้ตราประทับของนิติบุคคลซึ่งการลงลายมือชื่อของผู้แทนนิติบุคคล โดยปกตินิติบุคคลจะมีข้อบังคับโดยมีผู้แทนลงลายมือชื่อพร้อมตราประทับสำคัญ การสั่งห้ามดังกล่าวอาจทำให้การสั่งจ่ายเช็คไม่ผูกพันนิติบุคคลเพราะจะทำให้สั่งจ่ายเช็คโดยไม่ชอบด้วยข้อบังคับของนิติบุคคล โดยทำให้กรรมการของนิติบุคคลนั้นจะต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวเพราะเหตุได้ลงลายมือชื่อเอาไว้ตามมาตรา 900 จึงทำให้เห็นได้ว่าการนำเทคโนโลยีมาใช้โดยไม่ได้พิจารณาในข้อกฎหมาย อีกทั้งในคำสั่งของธนาคารแห่งประเทศไทยที่ส่งมายังธนาคารต่างๆ เองก็มีศักดิ์ทางกฎหมายต่ำกว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่มีศักดิ์เทียบเท่าพระราชบัญญัติ และอาจทำให้ธนาคารต่างๆ ถูกฟ้องฐานผิดสัญญาฝากทรัพย์ได้ หรือในคำสั่งของธนาคารแห่งประเทศไทยเองนั้นซึ่งมีสถานะเป็นคำสั่งทางปกครองก็อาจถูกฟ้องต่อร้องศาลปกครองได้

4.2 ข้อเสนอแนะ

1. นิติบุคคลควรทำการแก้ไขข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งในการกำหนดเงื่อนไขการสั่งจ่ายให้ผู้แทนนิติบุคคลลงลายมือชื่อใหม่ไม่ต้องใช้ตราประทับ
2. ผู้แทนนิติบุคคลซึ่งมิให้มีการใช้ตราประทับควรเขียนว่าเป็นการดำเนินการแทนนิติบุคคลตามมาตรา 901
3. หากมีการลงลายมือชื่อสั่งจ่ายเช็คโดยไม่ใช้ตราประทับซึ่งมีผลให้การออกเช็คไม่ผูกพันนิติบุคคล นิติบุคคลควรให้สัตยาบันแก่การออกเช็คนั้น
4. ธนาคารควรชี้แจงกับลูกค้าซึ่งเป็นผู้สั่งจ่ายถึงกรณีที่ธนาคารจะไม่จ่ายเงินในกรณีที่มีการใช้ตราประทับเพื่อป้องกันเช็คขาดความเชื่อถือ เพราะธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงิน
5. การใช้ตราประทับแทนการลงลายมือชื่อธนาคารควรประชาสัมพันธ์ให้มีการเลิกใช้

5. บรรณานุกรม

- จรินทร์ เทศวณิช. 2531. การเงินและการธนาคาร. กรุงเทพมหานคร:
ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จิตติ ดิงศักดิ์. 2533. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยบัญชีเดิน
สะพัดและตัวเงิน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เถลิงศักดิ์ คำสุระ. 2526. ความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์บัณฑิต:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกาศน์ อวยชัย. 2520. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวเงิน
และบัญชีเดินสะพัด. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์.
- ตรีเนตร สารพงษ์. 2551. ความรับผิดและการหลุดพ้นของผู้สลักหลังตัวสัญญาใช้เงิน.
วารสารวิชาการ ม.อบ. 12: 96-111
- เสนีย์ ปราโมทย์. 2514. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ.
- สำราญ ภัลยานรุธ. 2520. ย่อคำพิพากษาบางเรื่อง เกี่ยวกับการ ธนาคารและตัวเงิน
ร.ศ. 128 - พ.ศ. 2518. หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระนิติการณ
ประสม. กรุงเทพฯ: พิมพ์เศ.
- โสภณ รัตนการ. 2547. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หุ่นส่วน บริษัท.
กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ.

- โสภณ รัตนกร และเกริก วณิกกุล. 2534. **รวมบทความวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 84 ปี ศาตราจารย์สัญญาธรรมศักดิ์. มูลนิธินิติธรรมศาสตร์.**
- เสาวนีย์ อัสวโรจน์. 2544. **การโอนสิทธิตามตัวเงิน: ศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และพัฒนาการของกฎหมาย. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.**
- สง่า ดวงอัมพร. 2539. **คำอธิบายกฎหมายเกี่ยวกับเช็ค การสอบสวนและการดำเนินคดี. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์.**
- อัมพร ณะทะกั่วทุ่ง. 2548. **คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะตัวเงิน. กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณาการ.**